

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.12:339.543:342.9]:656
DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v5.2023.8>

Е. М. Феделеш
кандидат юридичних наук, докторант
Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України
orcid.org/0009-0003-8612-840X

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ МИТНО-БРОКЕРСЬКИХ ПОСЛУГ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ ЛОГІСТИЧНИХ ОПЕРАТОРІВ

Предметом дослідження наукової статті є значення договору про надання митно-брокерських послуг як елементу договірної регуляції відносин за участю логістичних операторів. Першочерговим аспектом, який розглядається у статті, є визначення поняття митного брокера за чинним законодавством та науковими підходами, що притаманні науковцям-дослідникам адміністративного права.

Автором проведено дослідження змісту поняття митного брокера як суб'єкта господарювання, який, окрім здійснення функцій представника інтересів власника товару, щодо якого здійснюються митні формальності, наділений правами та обов'язками, визначеними договором та законодавством та несе юридичну (адміністративну та господарську) відповідальність за свої дії.

Встановлено, що договір про надання митно-брокерських послуг є змішаним договором, який містить положення, притаманні договорам представництва, договору про надання послуг та може містити положення притаманні договорам про надання правничої допомоги.

Зазначається, що надання митно-брокерських послуг є господарською діяльністю, яка носить вартісний характер, що має цінову визначеність, та передбачає наявність кола прав та обов'язків під час відносин як з замовником послуг (власником товару), так і коло прав та обов'язків під час митного оформлення товарів за участю митних органів.

Окремим аспектом, який відіграє значну роль є обсяг відповідальності логістичного оператора, як митного брокера. Надання інших логістичних послуг разом з митно-брокерськими послугами призводить до розширення меж відповідальності суб'єкта господарювання. З одного боку мова йде про дотримання вимог законодавства декларантом, тобто особи, яку представляє логістичний оператор, а з іншого боку наявний обсяг матеріальної відповідальності логістичного оператора перед власником товару, але не тільки як митного брокера.

Ключові слова: логістичний оператор, перевізник, експедитор, митний брокер, господарські правовідносини, адміністративні правовідносини, господарсько-правова відповідальність, адміністративна відповідальність.

Fedelesh E. M. CUSTOMS BROKERAGE SERVICES AGREEMENT AS ONE OF THE ELEMENTS OF CONTRACTUAL REGULATION OF RELATIONS INVOLVING LOGISTICS OPERATORS

The subject matter of this article is the significance of the customs brokerage services agreement as an element of contractual regulation of relations involving logistics operators. The primary aspect under consideration in the article is the definition of the concept of customs broker under current legislation and scientific approaches inherent in administrative law researchers.

The author conducts a study of the content of the concept of a customs broker as a business entity which in addition to acting as a representative of the interests of the owner of the goods in respect of which customs formalities are carried out, is endowed with the rights and obligations defined by contract and legislation and bears legal (administrative and economic) responsibility for its actions.

The author establishes that a customs brokerage services agreement is a mixed agreement which contains provisions inherent in representation agreements, service agreements and may also contain provisions inherent in legal aid agreements.

It is noted that the provision of customs brokerage services is an economic activity that is of a costly nature, has price certainty, and provides for a range of rights and obligations in the course of relations with both the customer of services (the owner of the goods) and the range of rights and obligations during customs clearance of goods with the participation of customs authorities.

A separate aspect that plays a significant role is the scope of responsibility of the logistics operator as a customs broker. The provision of other logistics services along with customs brokerage services leads to an expansion of the scope of a business entity's liability. On the one hand, we are talking about compliance with the requirements of the law by the declarant, i.e. the person represented by the logistics operator, and on the other hand, there is a scope of material liability of the logistics operator to the owner of the goods, but not only as a customs broker.

Key words: logistics operator, carrier, freight forwarder, customs broker, economic legal relations, administrative legal relations, economic legal liability, administrative liability.

Постановка проблеми. Господарська діяльність логістичних операторів відрізняється від господарської діяльності інших суб'єктів господарювання у сфері логістики своєю комплексністю. Логістичні оператори намагаються охопити усі аспекти транспортування та транспортного оброблення товарів від виробника до його доставки кінцевому споживачеві.

За ідеальних умов логістичний оператор організовує забір вантажу у виробника, супроводжує транспортування такого вантажу різними видами транспорту, виконуючи роль як експедитора, так і безпосереднього перевізника, доставляє товар до державного кордону України, забезпечує митне оформлення та розміщує такий вантаж на складі зберігання для подальшого зберігання, перепакування чи розподілу на окремі замовлення з метою подальшої доставки до кінцевого замовника.

Кожний з етапів надання послуг логістичним оператором характеризується різним обсягом прав і обов'язків, якими наділені учасники правовідносин.

Так, обсяг прав і обов'язків логістичного оператора, який виконує функції перевізника буде відмінним від прав і обов'язків того ж логістичного оператора при виконанні функцій експедитора. Аналогічна ситуація стосується такої ролі логістичного оператора у транспортуванні товарів як виконання функцій митного представника, тобто митного брокера.

У будь-якому випадку, відносини суб'єктів господарювання врегульовуються як законодавством, так і договорами, укладеними на підставі вільного волевиявлення сторін.

Договірне регулювання відносин між логістичним оператором та замовником митно-брокерських послуг виступатиме предметом даного дослідження, адже логістичний оператор будучи системним та глобальним гравцем на ринку логістики формує систему договірної регулювання своєї господарської діяльності, де кожний з договорів є важливим структурним елементом.

Аналіз досліджень та публікацій. Питанню дослідження правового статусу митного брокера та його посередницької діяльності у переважній більшості присвячені праці адміністративно-правового спрямування, зокрема праці таких вчених як В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, В.М. Горшенева, І.П. Голосніченко, Л.В. Коваля, В.В. Копейчикова. Окремі питання, що відносяться до посередницької підприємницької діяльності в митній сфері досліджувалися Є.В. Додіним, А.Н. Козиріним, С.С. Терещенком та іншими.

В контексті договірних правовідносин з митними органами слід відзначити дослідження І. Безкоровайної. Водночас, договірне регулювання господарської діяльності логістичного оператора як митного брокера в контексті саме нау-

ки господарського права ще не було предметом дослідження.

Метою статті є господарсько-правове дослідження особливостей договірної регулювання відносин логістичного оператора як митного брокера з замовником послуг.

Виклад основного матеріалу. Дослідження питання договірної регулювання доцільно розпочати з дослідження правового статусу митного брокера.

Відповідно до положень статті 416 Митного кодексу України, митним брокером є підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України [1].

Визначення наведено у чинному законодавстві дає підстави безапеляційно стверджувати, що митним брокером може бути виключно юридична особа, а відтак виконання митно-брокерських функцій логістичним оператором можна вважати врегульованим з боку держави.

Одним із найчастіше цитованих підходів до визначення змісту поняття митного брокера є позиція Д.В. Приймаченко, який визначає митного брокера як учасника митних відносин, який вступає у відносини з фіскальними органами з приводу переміщення товарів, предметів, транспортних засобів [2]. Очевидним є те, що така позиція притаманна вченим адміністративно-правової спеціалізації.

Іншим представником адміністративно-правової галузі є В.І. Данєлюк, який визначає митного брокера, як суб'єкта підприємницької діяльності, що здійснює підприємницьку діяльність, котра полягає в наданні посередником (представником) послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта у сфері митних відносин [3, с. 8].

Аналіз найбільш поширених та найчастіше цитованих підходів до визначення поняття митного брокера вказує на те, що митний брокер як суб'єкт господарювання сприймається виключно як посередник, який представляє інтереси імпортера товарів у взаємовідносинах з контролюючими органами.

На нашу думку, визначення митного брокера виключно як посередника-представника під час декларування товарів та здійснення інших митних формальностей значно звужує розуміння значення митного брокера.

Перш за все, митний брокер є суб'єктом господарської діяльності та виступає гарантом дотримання прав замовника послуг під час розмитнення товарів, що імпортуються. По-друге, митний брокер є юридичною особою, а відтак безпосередньо не бере участі у декларуванні товарів чи

здійсненні інших митних формальностей, а має для цього штат агентів з митного оформлення, які фактично надають послуги. По-третє, діяльність митного брокера є чітко регламентованою та складається з подвійного обсягу прав та обов'язків: з одного боку це права та обов'язки надані законодавством при взаємовідносинах з митними органами, з іншого боку — це права та обов'язки передбачені договором, предметом якого є надання митно-брокерських послуг.

Таким чином, на думку автора у господарсько-правовому аспекті під митним брокером слід розуміти суб'єкта господарювання, який представляє інтереси власника товарів, щодо яких здійснюються митні формальності, наділений правами та обов'язками, визначеними договором та законодавством та несе юридичну (адміністративну та господарську) відповідальність за свої дії.

Зауважимо, що питання прав та обов'язків митного брокера перед митними органами та адміністративна відповідальність є цариною адміністративного права, у той час, коли договірне регулювання відносин між митним брокером та власником товару, що імпортується, є сферою регулювання господарського права.

В контексті господарської діяльності митного брокера зазначимо, що така діяльність, зазвичай, є не надто прибутковою, адже митний брокер як суб'єкт господарювання повинен мати штат агентів з митного оформлення та утримувати відповідну матеріально-технічну базу для успішного та ефективного функціонування, зокрема мати офісне приміщення, забезпечити персонал комп'ютерною технікою, периферійним обладнанням, тощо.

Відтак, економічні процеси та потреба у систематизації діяльності з метою отримання більшого прибутку призвели до того, що митно-брокерська діяльність завжди поєднується з наданням інших логістичних послуг, а будь-який симбіоз логістичних послуг неминуче призводить до трансформації підприємства, яке діє на логістичному ринку, у логістичного оператора.

Додавання до переліку послуг та функцій, що надаються логістичним оператором, митно-брокерської діяльності призводить до того, що в арсеналі регулювання господарської діяльності логістичного оператора з'являється ще один документ — договір про надання митно-брокерських послуг.

Митним кодексом України закріплено, що відносини між митним брокером та особою, яку він представляє, регулюються відповідним договором.

Митний кодекс України містить визначення особи, яку представляє митний брокер, і це декларант — особу, яка самостійно здійснює декларування або від імені якої здійснюється декларування.

Отже, за Митним кодексом України договір про надання митно-брокерських послуг законодавець відносить до договорів представництва, за яким митний брокер представляє інтереси декларанта [1].

Проте, митний брокер під час своєї діяльності надає замовнику послуги, які включають фізичну присутність під час здійснення митних формальностей, заповнення митної декларації, підготовку та надання додаткових документів, безпосередню комунікацію з митними органами, як у формі листування за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, так і у формі надання усних пояснень представнику митного органу, тощо.

Таким чином, договору про надання митно-брокерських послуг притаманні також ознаки договору про надання послуг за ст. 901 Цивільного кодексу України, тобто митний брокер зобов'язується за завданням замовника надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

На думку автора, договір про надання митно-брокерських послуг є змішаним договором, тобто договором, що містить елементи різних договорів [4].

Розвиток господарської діяльності логістичних операторів та популяризація аутсорсингу логістичних процесів призвели до того, що новою тенденцією комерційних тендерів на закупівлю митно-брокерських послуг, що проводяться великими гравцями на ринку торгівлі товарами, є доповнення переліку затребуваних послуг послугою з юридичного супроводу (представництва інтересів) замовника перед контролюючими органами, що включає досудовий та судовий захист інтересів.

Така вимога тендерної документації зобов'язує митного брокера укладати договори про надання правничої допомоги з третіми особами, однак у випадку, коли митним брокером виступає логістичний оператор, то наявний штат юридичного відділу здатний надати відповідну послугу власними силами та засобами.

На думку автора, договір про надання митно-брокерських послуг є змішаним договором, який поєднує представництва інтересів декларанта є адміністративно-правовою складовою, а надання послуг, спрямованих на досягнення результату у вигляді митного оформлення та сприяння випуску в обіг товарів є господарсько-правовою складовою.

Водночас, представництво інтересів декларанта хоч і пов'язане з участю митного брокера у публічно-правових відносинах, та в контексті договірних відносин є послугою, яка надається, тарифікується та оплачується декларантом, а від-

так така послуга носить вартісний характер, що має цінову визначеність, тобто відноситься до господарської діяльності.

Дослідження істотних умов договору про надання митно-брокерських послуг, правового статусу митного брокера та декларанта, порядку та алгоритму надання митно-брокерських послуг є предметом окремого дослідження, а в межах даного дослідження пропонується зосередитись на відповідальності сторін договору як складовій договірному регулюванню господарської діяльності логістичного оператора як митного брокера.

Відповідно до умов договору та положень законодавства логістичний оператор, діючи як митний брокер, може бути притягнутий до двох видів відповідальності двома суб'єктами правовідносин за одними й тими самими обставинами.

Так, відповідно до положень ч.5 статті 266 Митного кодексу України, особа, уповноважена на декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення від імені декларанта, має такі самі обов'язки, права і несе таку саму відповідальність, що й декларант [1].

Відповідальність митного брокера передбачена також ч.4 ст. 416 Митного кодексу України, де зазначено, що митний брокер несе відповідальність за вчинення правопорушень, пов'язаних з провадженням митної брокерської діяльності [1].

Як зазначає Федотов О.П., положення ч. 5 ст. 266 та ч. 4 ст. 416 Митного кодексу України суперечать одне одному та призводять до формування непослідовної та сумнівної політики поведінки митних органів в частині притягнення митного брокера та наявних у штаті митного брокера агентів з митного оформлення до відповідальності [5].

Типовими формами відповідальності за порушення митних правил є накладення штрафних санкцій та, у конкретних випадках, конфіскація товару, право власності на який у митного брокера відсутнє. Конфіскація товару в свою чергу породжує матеріальну відповідальність митного брокера згідно з договором перед замовником послуг та власником товару.

Так, зазвичай положення договору про надання митно-брокерських послуг виключають відповідальність митного брокера за достовірність даних, зазначених документах, що надаються та за відповідність документів товару, що підлягає декларуванню.

Проте, якщо функції митного брокера виконує логістичний оператор, який здійснює також і перевезення товару, то, у випадку конфіскації товару за наслідками встановлення, начебто, порушень митних правил, у замовника послуг та власника товару можуть виникати претензії щодо втрати ввіреного до перевезення вантажу логістичним оператором як перевізником чи експедитором.

Таким чином, логістичний оператор, виступаючи митним брокером, не буде притягнутий до матеріальної відповідальності як митний брокер, однак може бути втягнутий у судову тяганину щодо відшкодування втрати вантажу до моменту встановлення судом відсутності вини перевізника (експедитора) у такій втраті.

Безперечно, наведений сценарій стосується ненадійних суб'єктів господарювання, які мали на меті зменшити чи уникнути сплати митних платежів, та за будь-яких обставин намагатимуться перекласти свою відповідальність та збитки на перевізника.

Отже, надання логістичним оператором комплексу послуг тягне за собою комплексність відповідальності логістичного оператора, а тому чітке закріплення у договорі про надання митно-брокерських послуг меж відповідальності логістичного оператора не лише як митного брокера, а й суб'єкта господарювання, що виконує іншу роль є надважливим.

Висновки. Договір про надання митно-брокерських послуг є одним із договорів, який регулює відносини між декларантом та митним брокером під час здійснення митних формальностей. В господарсько-правовому аспекті логістичний оператор, який діє як митний брокер, є суб'єктом господарювання, який представляє інтереси власника товарів, щодо яких здійснюються митні формальності, наділений правами та обов'язками, визначеними договором та законодавством та несе юридичну (адміністративну та господарську) відповідальність за свої дії. Відтак, розробляючи та укладаючи договори про надання митно-брокерських послуг, логістичний оператор зобов'язаний враховувати побажання замовника послуг та вносити до договору положення, що є притаманними іншим аспектам логістичної діяльності, що надає такому договору змішаного характеру. Питання відповідальності логістичного оператора як митного брокера є відмінною від аналогічної діяльності суб'єктів господарювання, які надають виключно послуги митного брокера. На думку автора, відповідальність логістичного оператора може набувати абсолютного характеру у випадку нечесної поведінки з боку замовника послуг, а відтак необхідним є подальше дослідження господарської діяльності логістичного оператора як митного брокера та його договірному регулюванню з пропозиціями щодо внесення змін до законодавства, які надади б можливість захистити права та інтереси логістичного оператора.

Література

1. Митний кодекс України: Закон України від 23.08.2023 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

2. Приймаченко Д.В. Щодо діяльності митних посередників у процесі реалізації митних формальностей // Форум права. 2011. № 1. С. 802–807.

3. Данелюк В.І. Адміністративно-правові засади контролю за посередницькою діяльністю в галузі митної справи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Д.: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 20 с.

4. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4306>

5. Федотов О.П. Відповідальність митного брокера за вчинення правопорушень, пов'язаних з провадженням митної брокерської діяльності / О.П. Федотов // Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 388–392.